

საქართველოს საერთაშორისო საბანკო ურთიერთობების რეგულირება ბაზელის შეთანხმების საფუძველზე

გოგოხია მაია

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
თსუ-ის ასოცირებული პროფესორი

მუდმივი ცვლილება – სრულყოფის პროცესში მყოფი ფინანსური სისტემა ახალ-ახალ გამოწვევებს უმზადებს მარეგულირებელ ორგანოებს. ბაზელ III-ის საერთაშორისო სტანდარტების დანერგვამ უნდა უზრუნველყოს საბანკო სისტემის მდგრადობა, მიუხედავად პრობლემებისა საქართველოს თანამედროვე ეკონომიკაში, ბაზელის შეთანხმებები ახდენს წმინდა ფორმალური მიდგომების რეალიზებას, თავისი ღირსებებითა და ნაკლოვანებებით, თუმცა ბევრი ქვეყნის პრაქტიკასა და საერთაშორისო დონეზე გვხვდება სხვადასხვა მეთოდის, ექსპერტული მიდგომისა და ინსტრუმენტის გამოყენება. საბანკო სექტორს აქვს შთამბეჭდავი მოცულობა ქართული ეკონომიკის მასშტაბით, რაც შესაძლებლობას აძლევს მას გაუძლოს საგარეო და საშინაო ფაქტორების ნეგატიურ ცვლილებებს.

საკვანძო სიტყვები: კომერციული ბანკის ფინანსური სტაბილურობა, ბაზელი III, კაპიტალის საკმარისობის მართვა, ლიკვიდურობის მოთხოვნები.

დინამიკურად ცვალებადი ფინანსური სისტემა ახალ-ახალ გამოწვევებს უმზადებს მარეგულირებელ ორგანოებს და მანამ, სანამ ეს უკანასკნელი არ მოახდენს რეაგირებას ცვლილებებზე, ისინი ვერ შეძლებენ შეაკავონ ფინანსური ინსტიტუტები ზღვარგადასული რისკის ალებისაგან [1, გვ. 344].

ბოლო ათწლეულების დამანგრეველ კრიზისებთან დაკავშირებით, რეგულატორები, საზოგადოება უპირატესობას ანიჭებენ ფინანსურ სტაბილურობას ეფექტიანობის საზიანოდ [2, გვ. 33].

კაპიტალის მართვისას ხარისხობრივი მახასიათებლები განსაზღვრულია საზედამხედველო ორგანოების მოთხოვნებით და მხოლოდ შემდგომ კონკრეტული ბანკის ამოცანებითა და მისი კლიენტების ინტერესებით, რაც უაღრესად მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს.

კომერციული ბანკის ფინანსური სტაბილურობის საინტერესო განმარტებას წარმოადგენს მისი განსაზღვრა, როგორც „მდგომარეობის დიაპაზონისა, რომელიც გულისხმობს ფინანსური პარამეტრების დაბალანსებულობას, ფინანსური მდგრადობის მარაგის შენარჩუნებას, რაც ბანკს შეძლებლობას აძლევს წინ აღუდგეს და გადალახოს ნეგატიური შიგა და გარე, მათ შორის გლობალური ფაქტორების გავლენა“.

ბაზელ III-ის საერთაშორისო სტანდარტების დანერგვამ ხელი უნდა შეუწყოს საბანკო სისტემის მდგრადობას მიუხედავად პრობლემებისა საქართველოს თანამედროვე ეკონომიკაში. საბაზრო რისკის სტრუქტურის რეგულირება დადასტურებულ იქნა ცენტრალური ბანკების მმართველებისა და საზედამხედველო ორგანოების მეთაურების (GHOS) მიერ. გადასინჯული სტანდარტები გახდის ბანკებს უფრო მოქნილს და აღადგენს რწმენას საბანკო სისტემებისადმი [3].

კაპიტალის საკმარისობის მართვის მიზანია საერთაშორისო და ეროვნული სტანდარტების, საბანკო ზედამხედველობის მოთხოვნების შესრულება, ვინაიდან ბანკის კაპიტალის სიდიდის, მისი ცალკეული კომპონენტების ხედრითი წონების დადგენა, კორექტირება და შენარჩუნება უზრუნველყოფს ბანკის მდგრად ფუნქციონირებას და საბანკო რისკების შემცირებას.

ბაზელ III-ის სიახლეა საკუთარი კაპიტალის სტრუქტურის ცვლილება, კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნების გაზრდა, ხარისხის ამალეობა, კაპიტალის ბუფერების შექმნა. ერთ-ერთი ასეთი ბუფერია კაპიტალის კონსერვაციის ბუფერი – სარეზერვო კაპიტალი, რომელიც იქმნება კრიზისთან ბრძოლის შემთხვევისათვის 2,5%-ის ოდენობით. კონტრაციკლურობის ბუფერის არსებობა კი განპირობებულია იმით, რომ ეკონომიკური ციკლის ფაზებში შეიძლება არსებითად გაიზარდოს მაკროეკონომიკური რისკები, რაც უპირველესად, ფიქტიურ კაპიტალთან არის დაკავშირებული (დერივატივებით სპეკულაციური ოპერაციების განხორციელება). ზოგიერთი ეკონომისტი გვთავაზობს კონტრაციკლურობის კოეფიციენტის დადგენას, რათა გათვალისწინებულ იქნეს ფულადი კაპიტალის მოძრაობა – კოეფიციენტი $k_{countercycle}$, რომელიც გაიზრდება ეკონომიკური აღმავლობისას ან შემცირდება ეკონომიკური დაცემისას.

ბანკის კაპიტალისადმი ახალმა მოთხოვნებმა შესაძლოა ბანკებს ფინანსური პრობლემები შეუქმნას, თუ მათი შემოსავლიანობა მცირდება. კაპიტალის საკმარისობისადმი გაზრდილი მოთხოვნების პირობებში, ბანკები მომგებიანობის არსებული დონის შესანარჩუნებლად, ცდილობენ ბალანსში იქონიონ მეტად რისკიანი აქტივები. მოკლევადიანი იაფი პასივების მოზიდვითა და მისი განთავსებით გრძელვადიან და ძვირ აქტივებში, მათი ლიკვიდურობა მცირდება.

მეორე მხრივ, ბაზელ III-ის ლიკვიდურობის ნორმატივებმა (LCR, NSFR), შეიძლება გამოიწვიოს ბანკების საპროცენტო მარჟის შემცირება, მაღალლიკვიდური აქტივების ხვდრითი წონისა და გრძელვადიანი პასივების ღირებულების ზრდის გამო. ამასთან, შეიძლება შემცირდეს დაკრედიტების საშუალო ვადები, თუ ბანკებს არ ექნებათ აუცილებელი გრძელვადიანი რესურსები იმ მოთხოვნების შესასრულებლად, რომელსაც ითვალისწინებს წმინდა სტაბილური დაფინანსების მაჩვენებელი [4, გვ. 168].

ბაზელ III-ში არის ზოგადი და კონკრეტული ხასიათის დამატებითი ღონისძიებები, რომლითაც უნდა იხელმძღვანელონ ბანკებმა, მათი კაპიტალის სიდიდისა და საქმიანობის დამოუკიდებლად, რაც გულისმობს ანგარიშის განევას რიგი ობიექტური მიზეზის არსებობისათვის და ადეკვატური ზომების მიღებას, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს:

- არაეფექტიანი კაპიტალის შემცირება;
- ლიკვიდობის ზრდა;
- ბალანსის რესტრუქტურირება კაპიტალის ხარისხის ასამაღლებლად და დამატებით კაპიტალზე მოთხოვნის შესამცირებლად (აღნიშნულის მიზანია შეზღუდული რესურსების ეფექტიანი მართვა);
- ბინზესგეგმებში კორექტივების შეტანა მოქნილი ოპერაციული სტრუქტურის მისაღწევად ხელმისაწვდომი (იაფი) საბანკო პროდუქტებით.

თუ კაპიტალის დონე დეფიციტურია, მიღებულ უნდა იქნეს კრიზისული მენეჯმენტის ზომები, როგორიცაა: აქციონერებისგან ან გარე წყაროებიდან ფინანსური მხარდაჭერის მოპოვება, ზოგიერთი აქტიური და პასიური ოპერაციის შეზღუდვა, ცვლილებები მენეჯმენტის შემადგენლობაში.

ბაზელის შეთანხმებებით რეალიზდება ფორმალური მიდგომები, საკუთარი ღირსებებითა და ნაკლოვანებებით, მაგრამ სხვადასხვა ქვეყნის პრაქტიკაში, აგრეთვე საერთაშორისო მასშტაბით, გვხვდება ისეთი მეთოდების, ექსპერტული მიდგომისა თუ ინსტრუმენტის გამოყენება, როგორიცაა:

- ოპერაციები აქციებით ანუ გამოშვება, ანდერრაიტინგი, გამოსყიდვა – კოტირებების შენარჩუნებისა და კაპიტალის სტრუქტურის კორექციისათვის, აქციების კონვერტაცია ობლიგაციებში და პირიქით;
- მოგების მართვა და დივიდენდების პოლიტიკა, რაც უზრუნველყოფს გაუნაწილებელი მოგების ზრდას, მიმართულს კაპიტალიზაციაზე;
- კონტროლი აქტივებზე, ზარალის შესამცირებლად და დამატებითი ხარჯების ელიმინირებისათვის, რაც უზრუნველყოფს კაპიტალის საკმარისობას.

ამასთან ერთად, კაპიტალის შესავსებად, ბანკებმა შეიძლება მიმართონ ქონების ნაწილის გაყიდვას, დაბრუნებად ლიზინგს (Lease back). ასეთი ოპერაციები ეფექტიანია მაღალი ინფლაციის პირობებში.

ერთი შეხედვით, მსხვილ ბანკებს მეტის დახარჯვა შეუძლიათ კვალიფიციური პერსონალის მომზადებაზე, გამოცდილი კადრების მოზიდვაზე, უცხოელი სპეციალისტების მოწვევაზე, ბონუსებზე მენეჯერებისათვის. აქედან გამომდინარე, ბანკის მართვა უფრო ეფექტიანი იქნება, ბანკი კი – უფრო სტაბილური და საიმედო. თუმცა, როგორც პრაქტიკა ცხადყოფს, ზოგიერთი ძლიერი ბანკი კაპიტალის მოთხოვნის გაზრდისას ან იხურება ან შთაინთქმება. მსხვილმა ბანკებმა კი შესაძლოა იმდენად არ იზრუნონ მოსახლეობის, ფერმერების, ინდმენარმეების, მცირე ბიზნესის ეფექტიან მომსახურებაზე, რაც მცირე და საშუალო ბანკების პრიო-რიტეტია.

ჰერფინალ-ჰირშმანის ინდექსით, რაც კონცენტრაციის აკადემიური საზომია, საქართველოს საბანკო სისტემა საკმაოდ კონცენტრირებულად შეიძლება ჩაითვალოს ($HHI=2178$, მაშინ როცა $HHI>1800$ მაღალი კონცენტრაციის მაჩვენებელია. (იხ. ცხრილი).

**საქართველოს კომერციული ბანკების კაპიტალი
2017 წლის 31 დეკემბრისთვის (ათას ლარებში)**

საქართველოს ბანკი	1 481 919
თიბისი ბანკი	1 848 362
ლიბერთი ბანკი	217 333
ქართუ ბანკი	341 706
ვითიბი ბანკი ჯორჯია	227 805
პროკრედიტ ბანკი	198 101
ტერა ბანკი	130 420
ბაზის ბანკი	213 534
სილქ როუდ ბანკი	33 058
კრედიტ ბანკი	120 470
ხალიკ ბანკი საქართველო	71 270
ფინკა ბანკი საქართველო	41 054
იმ ბანკი საქართველო	36 863
პაშა ბანკი საქართველო	272 804
ზირაათ ბანკი საქართველო	30 837

ამგვარად, მთავარ გრძელვადიან რესურსს და ზარალის ბუფერს – საბანკო სექტორის კაპიტალს აქვს შთამბეჭდავი მოცულობა ქართული ეკონომიკის მასშტაბით. კაპიტალიზაციის მაღალი დონე შესაძლებლობას აძლევს მას გაუძლოს შესაძლო ნეგატიურ გარეგან გავლენებს, რაც აგრერიგად ჩვეულებრივია გლობალიზაციის კონტექსტით [5, გვ. 197].

საგარეო ფაქტორების ნეგატიური ცვლილებების გარდა, რაც დიდი პრობლემაა საქართველოს ეკონომიკისათვის, უნდა აღინიშნოს საშინაო ფაქტორებიც, რომელთა შორის პირველ ადგილზე შეიძლება დასახელდეს საფინანსო პირამიდების ჩამოყალიბება. ამ პროცესში, ხშირ შემთხვევაში, სახელმწიფოც იღებდა მონაწილეობას [6, გვ. 184].

წარმატებული ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარებისათვის მეტად მნიშვნელოვანია სტაბილური საბანკო სისტემა. ეროვნული ბანკის მიერ კომერციული ბანკების რეგულირებაც ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის მიმართულებად შეიძლება განვიხილოთ. საქართველოს ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორის არათანაბარზომიერი განვითარებისა და ქართულ ფინანსურ სექტორზე გლობალიზაციის პროცესის არსებითი გავლენის გამო, მონეტარული პოლიტიკის ინსტრუმენტების ზღვარგადასულ გამოყენებას, კომერციული ბანკების საქმიანობაზე სათანადო ზედამხედველობის გარეშე, შეუძლია გამოწვიოს ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის რეალურ ეკონომიკაზე ზემოქმედების მექანიზმის დარღვევა.

უმეტესი ინდუსტრიული ქვეყნების ცენტრალური ბანკები ახორციელებს პოლიტიკას ფულად ბაზარზე ზემოქმედების მეშვეობით, პროცენტის მოკლევადიანი განაკვეთის მიზნობრივი დონის უზრუნველსაყოფად [7, გვ. 456]. ეროვნული ბანკი დიდი მნიშვნელობას ანიჭებს კომერციული ბანკებისათვის მოქმედი საოპერაციო პროცედურების, მონეტარული პოლიტიკის გამოყენების თავისებურებების ახსნას. ასევე დიდი როლს შეასრულებს მათთან ერთად სებ-ის მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების განხილვა.

დასასრულ, გვინდა შევნიშნოთ, რომ საბანკო რისკების რეალიზება იწვევს ფინანსურ და-ნაკარგებს და ბანკის ბიზნესის ნეგატიურ ცვლილებებს. ბანკებისათვის რეკომენდებულია რევერსული სტრესტესტების ჩატარება, მიმართულს იმ სცენარების ნაკრების განსაზღვრაზე, რომელთა რეალიზებაც ბანკის მდგომარეობის სერიოზულ გაუარესებას გამოიწვევს.

ბანკები უნდა განიხილავდნენ კაპიტალის საკმარისობის აუცილებელი დონის შენარჩუნებისა და აღდგენის, მისი ხარისხის, ასევე ლიკვიდობის უზრუნველყოფის სხვადასხვა ვარიანტს. ასევე უნდა გაითვალისწინონ ლიკვიდობის წყაროების პოტენციური შემცირება.

ამგვარად, ქართული კომერციული ბანკები გადავიდნენ საბანკო რეგულირების ბაზელის პრინციპებზე (ბაზელ III). ბაზელ III-ის ძირითადი დებულებების დანერგვამდე მათ უნდა გადაეწყვიტათ რიგი კომპლექსური საკითხი დაკავშირებული საბანკო რისკების შემცირებასთან, საბანკო სესხებისა და ლიკვიდური აქტივების ხარისხის გაუმჯობესებასთან, საბანკო პერ-სონალისადმი მოთხოვნების ზრდასთან. სპეციალურად განიხილებოდა გაზრდილი მოთხოვნები IT-რისკებისადმი, საბანკო კომპიუტერული ტექნოლოგიების მუშაობისა და დაცვისადმი.

¹ ცხრილი შედგენილია www.nbg.gov.ge მონაცემების საფუძველზე

საერთაშორისო საბანკო საქმიანობის რეგულირების სისტემის სრულყოფის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებად მიგვაჩნია სპეციალიზებული კომერციული ბანკების კომპეტენციის განსაზღვრა – მათი ფუნქციებისა და საქმიანობის კრიტერიუმების მკაფიო ფორმალური აღწერა, მკაცრი მოთხოვნების შემუშავება მათი მომსახურების სხვადასხვა სახეობის შეთავსებისადმი.

ლიტერატურა

1. Мишкин Фредерик С., Экономическая теория денег, банковского дела и финансовых рынков, седьмое издание: пер. с англ. Изд. Дом «Вильямс»; Москва – Санкт-Петербург – Киев, 2006, с. 880с.
2. Роджер Лерой Миллер, Дэвид Д. Ван-Хуз. Современные деньги и банковское дело, пер. с англ. Инфра М., 2000, 856с.
3. <https://www.bis.org/bsbs/basel3.htm>
4. გოგოხია მ. საბანკო სექტორის რეგულირების საკითხისათვის, „ეკონომიკა და ბიზნესი“, ტომი XI, N1, 2019, გვ. 164-170.
5. Kovzanadze I. Global Economy: Post-crisis to Sustainable Development, Bloomington „Universe“, 2018, 248 p.
6. მექვაბიშვილი ე. გლობალიზაციის ეპოქის ფინანსური კრიზისები და საქართველოს ეკონომიკა, თბ., „ინტელექტი“, 2018, 288 გვ.
7. Уолш Карл. Монетарная теория и монетарная политика, пер. с англ. Изд. Дом «Дело», 2014, 632 с.

REGULATION OF INTERNATIONAL BANKING RELATIONS OF GEORGIA BASED ON THE BASEL AGREEMENT

Gogokhia Maia

*Academic Doctor of Economics,
Associated Professor at Ivane Javakhishvili
Tbilisi State University*

Summary

The financial system that is changing dynamically, prepares new and new challenges to the regulation bodies. Implementation of the Basel III International Standards shell provide sustainability of the banking system despite the problems in the contemporary economics of Georgia; the Basel agreement makes pure formal condition realization with its advantages and disadvantages though in the practice of many country and in the international level, we meet application of instrument, different methods, experimental approach. The banking sector capital has impressive volume within the Georgian economics provides opportunity resist negative changes of foreign and domestic factors.

Keywords: *Financial Stability of the Commercial Bank, Basel III, Capital Adequacy Management, Liquidity Requirements.*